

КУЛЬТУРА ФАХОВОІ МОВИ

<https://doi.org/10.37919/0201-419X.2022.96>

УДК81'276.6:31.:81'342.8/9

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНОГО НАГОЛОШУВАННЯ ФАХОВОЇ ЛЕКСИКИ СТОМАТОЛОГІВ

ЛЕЩЕНКО

Тетяна Олександрівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри українознавства та
гуманітарної підготовки Полтавського
державного медичного університету,
вул. Шевченка, буд. 23, 36000, м.
Полтава, Україна
E-mail: tetyana.57@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8498-9802>

Tetiana

LESHCHENKO,

PhD in Philology, Associate Professor,
Head of the Department of Ukrainian
Studies and Humanitarian Training,
Poltava State Medical University
36011, Poltava, 23 Shevchenko Street
Ukraine;

E-mail: tetyana.57@ukr.net

ЖОВНІР

Марина Миколаївна,

кандидат філологічних наук, викладач
кафедри українознавства та
гуманітарної підготовки Полтавського
державного медичного університету,
вул. Шевченка, буд. 23, 36000,
м. Полтава, Україна,
E-mail: m.zhownir@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8498-9802>

Maryna

ZHOVNIR

PhD in Philology, Lecture of the
Department of Ukrainian Studies and
Humanitarian Trainin, Poltava State
Medical University 36011,
Poltava, 23 Shevchenko Street,
Ukraine;
E-mail: m.zhownir@gmail.com

Проаналізовано специфіку наголошування лексики в межах стоматологічного дискурсу. Здійснено спробу проаналізувати наукову мову стоматологічної сфери, висвітлити характерні особливості наголошування фахової мови стоматологів, детально схарактеризувати найпоширеніші акцентуаційні помилки в їхній професійній комунікації. Вирізною є охарактеризовано випадки неправильного й недоречного послуговування акцентом у фахових термінах. Запропоновано нормативні варіанти акцентуації високочастотних терміноодиниць стоматологічної галузі.

Ключові слова: стоматологічний дискурс, мовна норма, акцентуаційна норма, наголос.

У лінгвістичних джерелах мовну норму традиційно тлумачать як найбільш доцільний варіант вимови, формо- і словотворення, а також уживання різномірних лінгвальних одиниць на певному етапі розвитку мовної системи. Процеси нормування, лінгвістичного впорядкування й правописного становлення мови тісно пов'язані з культурою фахового її вияву – особливого функціонального різновиду літературної мови, який обслуговує професійну сферу діяльності.

Пильну увагу лінгвістів і лінгводидактів привертають різні типи дискурсів, ключові й специфічні риси їхньої лінгвальної реалізації. У цій розвідці ми апелюємо до потужного мовного потенціалу наукових стоматологічних текстів. Спираючись на тезу про те, що «для повноцінності писемного наукового мовлення в цій галузі важливо дотримуватися норм уживання лексичних, граматичних і стилістичних ресурсів сучасної української мови» [Лещенко 2018: 69], а також використовуючи праці дослідників (М. Д. Гінзбург, Н. В. Зелінська, А. П. Коваль, М. І. Кочан, О. Ю. Лаврінець, Т. О. Лещенко, Л. І. Мацько, Н. Ф. Непійвода, О. П. Селігей, О. М. Семеног, Т. П. Тернавська, А. В. Ткач та ін.), які скерували свої наукові пошуки на проблематику в нормованості мовних засобів фахового наукового тексту, підкреслюємо нагальну потребу розгляду питань, прямо чи опосередковано пов'язаних з аспектами нормативної відповідності й комунікативного потенціалу наукової мови фахівців стоматологічної сфери. Переконливості цим міркуванням додають факти невідповідності практики наукового текстотворення узуальним мовним нормам, а отже, подальшого закономірного викривлення смислу висловленого й написаного під час текстосприйняття і його інтерпретації.

Аналіз термінологічного континууму тієї чи тієї галузі зумовлений практичними потребами послуговування нормативними варіантами як у щоденному фаховому спілкуванні, так і в науковому, освітньому, художньому й інших галузевих дискурсах. Нормалізації спеціальної лексики, відмежованої від загальновживаної, поступовому усуненню мовних вад і появлі наукових досліджень високої якості передує надскладний процес усвідомлення тими, хто створює науковий текст, потреб і норм зразкового мововживання у сфері науки, а стоматологам – передовсім у межах стоматології й медицини загалом.

Нині в українській лінгводидактиці прослідковуємо тенденції до аналізу й поліаспектного опису континууму мовних недоречностей наукового дискурсу на українськомовному матеріалі (Я. Ю. Вакалюк, Л. Г. Василенко, С. П. Гриценко, С. Ю. Дев'ятко, Г. О. Золотухін, Т. О. Лещенко, Н. П. Литвиненко, Л. Г. Лісовий, Н. В. Мисник, Л. А. Пиріг, Г. В. Навчук, О. Б. Петрова, І. В. Семенко, Л. О. Симоненко, А. В. Ткач, І. Є. Томка, В. Г. Юфіменко та ін.), а також фіксуємо дослідження в цьому аспекті стоматологічного наукового тексту (Н. В. Бондар, М. М. Жовнір, Т. О. Лещенко, Т.В. Шарбенко, В. Г. Юфіменко тощо).

Попри вагомі напрацювання щодо проблем нормативності й аномативності лінгвального втілення наукової думки фахівців стоматології, деякі важливі аспекти цієї проблеми ще лишаються поза увагою дослідників. Так, низку праць присвячено окремим питанням унормованості й упорядкованості граматикону, лексикону, девіацій під час термінотворення в межах наукового фахового стоматологічного дискурсу, його стилістичної досконалості й комунікативної довершеності, тоді як акцентологічний рівень усе ще лишається не вивченим, що визначає актуальність нашої розвідки.

Релевантність дослідження помилок у наголошуванні термінів зі сфери медицини, зокрема стоматології, детермінована незаперечною потребою формувати не лише вміння правильно оформлювати наукову думку на письмі, а й омовлювати її, ведучи наукову дискусію, транслюючи свої ідеї, гіпотези, думки й переконання.

Свого часу О. О. Потебня слушно зауважив: «Все, що зупиняє увагу на самому слові, будь-яка не тільки нечіткість, але помітна незвичність його відволікає увагу від змісту» [Потебня 1985: 28]. Ми переконані, що навіть незафіковані в письмо-

вому форматі випадки неправильного наголошування, зокрема й термінів, доцільно кваліфікувати помилками в мовленні, тобто «негативним мовним матеріалом» [Бацевич 2000: 5]. Їх потрібно уникати, а за наявності – позбуватися. У сприянні цьому вбачаємо незаперечну актуальність і своєчасність розвідок, в яких на матеріалі української мови науковці здійснюють цілісний багатовимірний опис нормативного втілення наукової думки на кожному з мовних рівнів, аналіз відхилень від усталеної норми з урахуванням унікальної власної специфіки різних типів наукового дискурсу, зокрема й стоматологічного.

Мета статті – висвітлити особливості наголошування у фаховій мові стоматологів, проаналізувати найпоширеніші акцентуаційні помилки. Поставлена мета передбачає розв’язання таких завдань: 1) висвітлити теоретико-методологічні основи нормування мови науки; 2) проаналізувати специфіку наголошування лексики в межах стоматологічного дискурсу; 3) запропонувати нормативні варіанти акцентуації часто вживаних терміноодиниць стоматологічної галузі.

Комуникація – особливий модус існування живої людської мови, якому властива специфічна категоріальна організація засобів лінгвокоду. Особливості використання мовних елементів під час спілкування передбачають не лише послуговування дозвустими засобами, а й урахування правильності їх уживання. Так, за твердженням Т. О. Лещенко, «рівень володіння базовими нормами й дотримання правил уживання лексичних, граматичних і стилістичних ресурсів сучасної української мови не лише забезпечують логічність, точність і коректність викладу фактажу, а й упливають на процес виформування колективної мовної особистості сучасного лікаря-стоматолога» [Лещенко 2021: 85]. Неусвідомлення цього й будь-які мовні хиби під час спілкування не лише пересвідчують у незнанні мовцем базових норм сучасної української мови, а й перешкоджають формуванню взірцевої компетентнісної моделі мовної особистості фахівця певної галузі, стоматолога зокрема. Натомість мовець, який засвоїв зasadничі норми мови і вправно володіє фаховим словом, ясніше й точніше спроможний передавати наукову думку, правильно її оформлювати й матеріалізувати в слові.

Фахова мовна культура – поняття складне й багатогранне. Правильне мовлення передбачає глибоке усвідомлення мовцем основ граматичної будови мови, її лексичного ладу, сти-

лістичної організації і, безсумнівно, норм вимови. «Першим, нижчим, рівнем опанування літературною мовою слід уважати правильність мовлення, а другим,вищим, – культуру мовлення (мовленнєву майстерність), що можлива лише за умови оволодіння літературним мовленням, його граматичною правильністю», – зауважує М. Я. Пентилюк [Пентилюк 2018: 125].

Певною мірою справедливим видається міркування про те, що сформувати мовленнєву компетентність, порівняно із граматичною чи лексичною, українською важко. Пояснення цьому – усна форма її реалізації, а також вплив інших мов як наслідок міжмовних контактів, діалектні розбіжності у вимові, залишки архаїчних акцентуаційних традицій і, звісно, специфіка українського літературного наголосу – його рухомість і варіативність. Дослідниця Н. Д. Бабич переконана, що акцентуаційні норми мають еталоном живе народнорозмовне мовлення, тому вони частіше змінюються, відбувається їх уточнення, що (разом зі впливом діалектного мовлення й поширеної російськомовної практики) є однією з причин появи типових помилок у наголошуванні слів [Бабич 1990: 33].

Чимало проблем виникає і з нормативним наголошуванням фахової лексики. Нам імпонує думка Л. Ф. Хохрякової: «Порушення акцентуаційних норм (правильного наголошування) призводить до закріплення ненормативного наголошування більшості фахової термінології і, як результат, до мовної безграмотності й неохайнності» [Хохрякова 2012: 287]. Тож, коли йдеться про акцентуаційну компетентність фахівців тієї чи тієї галузі, у свідомості багатьох людей вимова асоціюється з мовною культурою загалом. Нехтування орфоепічними традиціями й усталеним форматом постановки наголосів як у словах, що входять до активного повсякденного слововживання, так і в термінолексемах, використовуваних для обслуговування конкретної галузі, ладні спричинити акцентологічний хаос і плутанину. Аби уникнути цього й популяризувати взірцеву фахову мовну культуру, потрібно безупинно вдосконалювати мовну грамотність і вправність у володінні фаховим словом, звертаючи увагу на кожен з основних рівнів мовної системи.

Як відомо, норми вимови закріплюють наголос у слові, регулюють літературну вимову окремих звуків і звукосполучень. У сучасній українській літературній мові наголос силовий, вільний і рухомий, а наголошуваннями можуть бути початковий, серединний і крайній склади. У наголошуванні лексем

прослідковуємо чітку систему, яка може порушуватися при виникненні варіантного акцентування. Незнання норми в таких випадках спричиняє сумніви чи труднощі носіїв мови щодо вибору правильної форми. Спробуймо з'ясувати, як варто наголошувати слова й терміни, уживані на позначення медичних / стоматологічних явищ і понять, а також ті лінгвальні одиниці, які активно функціонують у науковому дискурсивному полі.

Безсуфіксні, здебільшого префіксальні, іменники чоловічого роду – віддеслівні, рідше – відіменників – у сучасній українській літературній мові за чинними нормами наголошуються по-різному. Варіативна акцентуація пояснюється давніми дериваційними процесами. Нині частина і загальновживаних слів, і термінолексем мають наголос на першому складі – в одних випадках він припадає на префікс, в інших – на корінь: *орган*, *апекс*, *вузол*, *клапан*, *череп*, *штекер*, *лайнер*, *плагер*, *вајсель*, *наріст*, *набряк*, *виступ*, *роэмір*, *роэріз*, *роэтин*, *прикус*, *відділ*, *шиффт*, *модуль*, *стёржень*, *заcіб*, *кальцій*, *корінь*, *набряк*, *сейсис*, *лазер*, *шпатель*, *рашпіль*, *філер*, *онлей*, *оверлей*, *пінлей*, *пустер*, *праймер*, *гребінь*, *брекет*, *догляд*, *дотик*, *подих*, *онік*, *камінь*, *корпус*, *скайлер*, *мітчик*, *стонер*, *вузлик* тощо.

Прикметно, що іменники з префіксом *ви-* завжди мають наголошений префікс: *вистил*, *випал*, *виших*, *вигин*, *виступ*, *виріст*, *вібій*, *віріб*, *вигляд*, *вівар*, *вікід*, *віпар*, *винос*, *виріз*, *випуск*, *віруб*, *вісів*, *вібліск*, *вімір* тощо.

Наголошування іменників чоловічого роду з префіксом *роз-* – варіативне – префіксальне, кореневе, подвійне: *роэріз*, *роэріб*, *роэпір*, *роэчин*, *роэсин*, *роэзіп*, *роэзтіг*, *роэзтруб*, *роэзтік*, *роэтин*, *роэзлад*, *роэзпад*, *роэзплав* (але: *роэруб* – *розруб*, *роэзбіг* – *роэбіг*, *роэзлід* – *роэплід*), *розлам*, *розгін*, *розгій*, *розвал*, *розкоі*, *розмів* тощо.

Попри те, що кореневе наголошування таких іменників трапляється рідше, в активному слововживі – терміни з наголошеним другим складом: *відгін*, *наліт*, *фінір*, *абсцес*, *вінір*, *дентікль*, *глосіт*, *різець*, *моляр*, *дентін*, *гачок*, *пінцет*, *нарів*, *гнійник*, *агент*, *цемент*, *відвар*, *забій*, *застій*, *суглоб*, *рубець*, *корсет*, *канал*, *каркас*, *масаж*, *гнояк*, *правець*, *прокол*, *шаблон*, *тампон* тощо.

Двоскладовим іменникам чоловічого роду, які в однині мають наголошений перший склад, властива флексійна акцентуація у формі множини: *череп* – *черепи*, *шиффт* – *шиффти*, *сектор* – *сектори*, *вектор* – *вектори*, *вузол* – *вузли* тощо. Таке

наголошування прослідковуємо в усіх відмінкових формах. Наприклад: *шифти́ – шифті́в – шифтам – шифти́ – шифтами – шифтах – шифти́; вектори́ – векторів – векторам – вектори́ – векторами – векторах*.

Зауважимо, що паралельно функціонує досить велика група іменників із нерухомим наголосом, локація якого не змінюється з утворенням форм множини: *симптом – симптоми, проте́з – проте́зи, орган – органи, пінцет – пінцети, штéкер – штéкери, кола́пс – кола́пси, мамело́н – мамело́ни, прикус – прикуси, клáмер – клáмери, клáпан – клáпани, зародок – зародки, лайнер – лайнери, опáкер – опáкери, пла́гер – пла́гери, ву́злик – ву́злики, прилад – прилади тощо.*

Таку закономірність простежуємо й у більшості двоскладових термінів-іменників жіночого роду, які закінчуються на -ка – вони у відмінкових формах множини мають наголос на закінченні: *сítка – сítки, скибка – скибки, стрíчка – стрíчки, бля́шка – бляшки, дíрка – дíрки, дúжска – дужкý, пля́шка – пляшкý, склянка – склянкý, кістка – кістки тощо.*

Варіативність акцентуаційних традицій української мови ще раз потверджує наявність нерухомого наголосу у двоскладових терміноодиницях жіночого роду: *стíнка – стíнки, лу́нка – лу́нки, лáнка – лáнки, сítка – сítки, шíйка – шíйки, шíна – шíни, вкладка – вкладки, вту́лка – вту́лки, ка́на – ка́ни, плóмба – плóмби, пульта – пульти, вту́лка – вту́лки, гайка – гайки, заїда – заїди, пláвка – пláвки, фréза – фréзи тощо.*

Префіксально-суфіксальні іменники – і чоловічого, і жіночого роду – наголошенні переважно на корені: *відбýток, улáмок, сегмéнт, відрóсток, довáжок, обробка, обточка тощо*, проте в таких словах фіксуємо й префіксальну чи подвійну акцентуацію: *зásілка, зáціска, пídstíлка, пóзначка, наліпка, наcічка тощо.*

Трапляються й інші приклади акцентологічної рухомості, які спостерігаємо при словотворенні. На них варто звернути особливу увагу, адже неправильне наголошування може спричинити не лише викривлення смислу висловленого, а й термінологічну плутанину: *каríес – каріозний, ясна – ясенний, чéреп – черепний, шíйка – пришийковий, нирка – нирковий, гníй – гнійний, вýразка – вýразковий, госпíталь – госпітальний, зúб – зубча́стий, кістка – кістковий, перéтинка – перетинковий, пíсок – пісковий, клáпан – клапановий, шár – шаровий, натя́жка – натяжний, наліпка – наліпний, слиз – слизовий, слюда – слюдяний тощо.*

У двоскладових іменниках на *-тт(я)* нормативним є флексійне наголошування: *зняття*', *гниття*', *літтят*', *зліттят*', *покриття*', *життят*' тощо. Натомість акцентуація трискладових іменників на *-нн(я)* детермінована наголосом твірного дієслова: *стражда́ти* → *страджання*, *вмира́ти* → *вмирання*, *гоїти*ся → *гоєння*, *зцілювати* → *зцілення*, *лікувати* → *лікування*, *пломбувати* → *пломбування*, *свердліти* → *свердління*, *змикати* → *змикання*, *пошкоджувати* → *пошкодження*, *скорочувати* → *скорочення*, *переміщувати* → *переміщення*, *оніміти* → *оніміння* тощо.

Іменники-терміни на *-аж*, *-ак*, *-ит*, *-ор*, *-изм*, *-ист* мають наголос на останньому складі: *кюретаж*, *бандаж*, *наждак*, *композит*, *папіліт*, *механізм*, *організм*, *метаболізм*, *брексізм*, *герметизм* тощо.

Іменники, здебільшого терміни на позначення хвороб чи інших патологічних станів, із основою на *-оз* мають флексійну акцентуацію: *глосопіро́з*, *глосопто́з*, *фібромато́з*, *гіперосто́з*, *дискерато́з*, *фагоцито́з*, *хейло́з*, *дисбактеріо́з*, *керато́з*, *екхімо́з*, *некро́з*, *папіломато́з*, *цино́з* тощо.

Наголос у терміоодиницях – іменниках жіночого роду на *-ація*, *-яція* – на суфіксальному складі: *десквамація*, *дисемінація*, *дегенерація*, *екстирпація*, *деформація*, *екзартикуляція*, *екскоріація*, *контамінація*, *крепітація*, *пальпація*, *елімінація*, *інвагінація*, *інфільтрація*, *іrrадіація*, *обтурація*, *біfurкація* тощо.

Складні терміни здебільшого мають два наголоси – головний і побічний: *дентіногене́з*, *рентгено́графія*, *рефлексоаналгезія*, *екзартикуляція*, *електрофоре́з*, *склоіноме́р*, *мікроорганізм*, *енамелобла́ст*, *каналонапо́єнівач*, *дерматостомато́т*, *ма́кроабразія*, *діаме́рмокоагуляція*, *електроодо́нтоміографіка*, *електророзбу́дливість*, *ка́ріоссоге́нний*, *мезіодистальний*, *внутрішньоротовий*, *ендодонтичний* тощо. Впадає в око й словесне розмаїття із варіантним наголошуванням: *тільце* – *тільце'*, *ядуха* – *ядуха'*, *щілина* – *щіли́на*, *засік* – *засі́к*, *межипліччя* – *межиплі́ччя* та ін.

Прикметники з погляду акцентуації становлять своєрідний морфологічний клас, оскільки переважна більшість із них – це похідні утвори, що виникли і від інших частин мови, і від власне прикметників. «У цілісній системі наголошування прикметників існують певні закономірності, простежуються відповідні тенденції», – слушно зауважує дослідник В. М. Ви-

нницький [Винницький 1984: 71]. Так, суфіксальний наголос мають прикметники з суфіксами *-альн(ий)*, *-анн(ий)*, *-арн(ий)*, *-ат(ий)*, *-езн(ий)*, *-енн(ий)*, *-енък(ий)*, *-еч(ий)*, *-іл(ий)*, *-лив(ий)*, *-ок(ий)*, *-оч(ий)*, *-уват(ий)*, *-уч(ий)*, *-ущ(ий)*: *спеціальний*, *полірувальний*, *фронтальний*, *запальний* (від *запал*, пов'язаний із хворобою *запалом*, але *запальний* – гарячий, завзятий), *візуальний*, *катаральний*, *лікувальний*, *спонтанний*, *притаманнний*, *ливарний*, *нуклеарний*, *плацентарний*, *парапульпарний*, *пульпарний*, *атомарний*, *стаціонарний*, *протезний*, *одонтогенний*, *екзогенний*, *гладе́нький*, *змертві́лий*, *вцілі́лий*, *скам'я́нливий*, *шкідливий*, *глибо́кий*, *широ́кий*, *робочий*, *скроневи́й*, *слизови́й тощо*.

Варто звернути увагу на наголоси в таких словах: *гумовий* – *гумовий*, *пінистий* – *пінистий*, *невидимий* – *невидимий*, *насадний* – *насадний*, *зародковий* – *зародковий*, *глотковий* – *глотковий*, *осередковий* – *осередковий*, *перегнутий* – *перегнутий*, *гноєвіддільний* – *гноєвіддільний*, *двовігнутий* – *двовігнутий*, *камфорний* – *камфорний*, *ввігнутий* – *ввігнутий*, *цементовий* – *цементовий*, *синявий* – *синявий*, *серединний* – *серединний*, *запліснявілий* – *запліснявілий*, *зачатковий* – *зачатковий*, *зігнутий* – *зігнутий*, *паропровідний* – *паропровідний*, *лицевий* – *лицьовий* тощо.

Окремо зупинимось на лексичному й граматичному диференціюванні слів за допомогою наголосу. У сучасній українській літературній мові активно вживаються слова, в яких наголос – це засіб розрізnenня і лексичного значення, і граматичної дефініції слова. Мовимо про словорозрізнювальну, форморозрізнювальну й семантико-граматичну функції наголосу, які сформувалися внаслідок складних мовних процесів і давніх змін в акцентуаційних парадигмах.

У простудійованих зразках стоматологічного дискурсу фіксуємо приклади розпізнавання значень слів з однаковим фонемним (графемним) ладом за допомогою акцентуалізації. Цю закономірність спостерігаємо у фонемно ідентичних парах слів різних морфологічних класів, які збігаються за своїм фонемним вираженням, але мають різне наголошування. Таке розрізnenня притаманне різнонаголошеним словоформам із повним фонемним збіgom у межах і однієї, і різних морфологічних груп: *на́зубок* (напилок) – *на́зубо́к* (грунтовно, дуже добре), *ліка́рський* (пов'язаний із лікарем) – *ліка́рський* (пов'язаний із ліками, медикаментами), *характéрний* (специфічний) –

характерний (норовливий), *відбірний* (добірний) – *відбірний* (призначений для відбору), *пересічний* (середній) – *пересічний* (перехресний), *нарізний* (окремий) – *нарізний* (із нарізами, який використовується для нарізування), *накладка* (предмет гіпсової накладки) – *накладка* (накладання), *клейка* (склеювання) – *клейка'* (ж.р. від *клейкий* – який прилипає, липне), *частковий* (неповний) – *частковий* (властивий окремій частці, пайовий), *спірний* (суперечний) – *спірний* (спритний, швидкий), *складний* (доладний) – *складний* (не простий), *відрубний* (відокремений, уривчастий) – *відрубний* (який відрубується), *типовий* (характерний) – *типовий* (зразковий, стандартний) тощо.

Особливу увагу привертають терміни, які побутують у мовленні здебільшого з неправильним акцентом. Приміром, іменник *щéлена* в лексикографічних працях уживаний з кількома значеннями «1. Одна з двох лицьових кісток, в яких тримаються зуби. 2. Пластинка із вставними зубами; зубний протез. 3. Деталь машини, механізму, інструмента тощо, призначена для закріplювання, захоплювання або подрібнювання чого-небудь» [СУМ 1980 XI: 580], утім, наголошування його стало. Варто підкреслити, що наголос на першому складі зберігається при словозміні (і в однині, і в множині): *щéлена* – *щéлени* – *щéлени* – *щéлену* – *щéленою* – *на щéлени*; *щéлени* – *щéлен* – *щéлепам* – *щéлени* – *щéлепами* – *на щéленах*, як і в прикметнику: *щéлепний* та ін. Часті (за нашими спостереженнями) випадки суфіксальної акцентуації – це відхилення від норми.

Наводимо приклади зафікованого в зразках наукових стоматологічних текстів контекстуального слововживання розгляданих лексем: *щéлепний кут*, *щéлепний суглоб*, *щéлепний протез*, *щéлепний нерв*, *щéлепна шина*, *щéлепна кістка*, *зубощéлепний* (сегмент), *скронево-нижньощéлепний* (суглоб), *щéлепно-лицева* (ділянка), *щéлепно-під'язиковий* (м'яз), *верхньощéлепна* (порожнина), *підщéлепна* (слинна залоза) тощо.

Іменник *ясна* функціонує в українській мові лише у формі множини і з наголосом на першому складі. У дискурсі активно транслюються поєднання похідних прикметників *ясéнний* (край, жолобок, сосочок), *ясéна* (рідина, кишеня, маска, щілина), *ясéнne* (прикріплення, з'єднання, просочування, рубцювання), *ясénni* (кишені, ділянки, борозни) тощо.

На жаль, часто трапляється й невнормоване наголошування похідних – іменників, прикметників – від базового в стоматології терміна *шиїка*, одним із кодифікованих значень якого є

«вузька частина якогось предмета» [СУМ 1980 XI: 450]. Підкреслимо, що акцент на корені статичний при словозміні: «*Обидві частини сполучаються між собою вузьким перешийком, який стискається щéленно-пíд'язиковим м'язом*»; «*Досить часто карієс локалізується в пришійковій ділянці вестибулярних поверхонь бічних і фронтальних зубів – пришійковий, або цервікальний*».

Висловлені в цій статті міркування – це лише спроба вирізнити, описати основні особливості наголошування лексем, зокрема й термінів, уживаних у науковій мові стоматологів, а також частково систематизувати складні випадки акцентуації.

Ми переконані, що нехтування узуальними мовними нормами знижує академічну потужність і цінність наукового вузькоспеціалізованого тексту. Досконале володіння теоретичними фаховими знаннями й використання стрижневих методологічних алгоритмів з оперттям на багаторічний професійний досвід не в змозі компенсувати брак мовної компетенції. Для нехай не взірцевого, але правильного лінгвального оформлення наукової думки потрібно опанувати базові норми сучасної української літературної мови й уміло екстраполювати їх у площину фахового спілкування.

Культура фахової мови – важливий сегмент професійного зростання. Для сприйняття й повноти розуміння наукового усного й писемного слова, частин і фрагментів тексту чи висловлення слід ретельно попрацювати над унормованістю, що допоможе продуктивно виконати їхні найважливіші «функції – інформативну, епістемічну (наукове тлумачення явищ, з'ясування, обґрунтування гіпотез, класифікація понять, систематизація знань) і гносеологічну (пізнавальну, спрямовану на розширення знань)» [Лещенко 2016: 140].

Важливим складником взірцевого вузькофахового мовлення слугує нормативна акцентуація. Вагомим засобом корегування неправильного наголошування вважаємо ознайомлення зі специфікою акцентуації фахової лексики, урахування складних інваріантних випадків наголошування слів-термінів, а також порівняння усталених, на жаль, часто неправильних варіантів уживання наголосів із їхніми нормативними еквівалентами.

Перспективи подальшого вивчення полягають, по-перше, у детальному аналізі наголошування фахової лексики стоматологів; по-друге, у створенні міні-словника труднощів акцентуації терміноодиниць зі стоматологічної сфери.

- Бабич Н. Д.* Основи культури мовлення. Львів: Світ, 1990.
- Бацевич Ф. С.* Основи комунікативної девіатології. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2000.
- Білодід І.* Словник української мови: в 11-ти т. Київ: Наукова думка, 1970 – 1980.
- Винницький В. М.* Наголос у сучасній українській мові. Київ: Радянська школа, 1984.
- Лещенко Т. О.* Контраст взірцевої та реальної компетентнісних моделей мовленнєвої особистості сучасного лікаря-стоматолога. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2021. Вип. 48, т. 1. С. 85–88.
- Лещенко Т. О.* Стоматологічний науковий дискурс: питоме українське vs. іншомовне в термінології. Молодий вчений. 2018. № 9.1 (61.1). С. 69–74.
- Лещенко Т. О.* Стилістична самобутність і в нормованість мовних засобів наукового тексту як детермінанта якості наукової статті. *Вісник проблем біології і медицини*. 2016. №.1, т. 2 (127). С. 140–146.
- Пентилюк М.* Граматично правильне мовлення як основа запобігання комунікативній девіантності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*: Серія «Філологія». 2018. №68. С. 124–131.
- Потебня О. О.* Естетика і поетика слова. Київ: Мистецтво, 1985. 302 с.
- Хохрякова Л. Ф.* Акцентуаційна норма – одна з головних категорій орфоепічної культури фахового мовлення юриста. *Актуальні проблеми науки та освіти*: Зб. матеріалів XVII підсумк. наук.-практ. конф. викл. МДУ. Маріуполь: МДУ. 2015. С. 287.

REFERENCES

- Babych, N. D. (1990). Fundamentals of Communicative Deviatology. Lviv: Svit (in Ukr.).
- Batsevych, F. S. (2000). Fundamentals of communicative deviatology. Lviv: LNU imeni Ivana Franka (in Ukr.).
- Bilodid, I. K., ed. (1970–1980). Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols. Kyiv: Naukova Dumka (in Ukr.).
- Vynnytskyi, V. M. (1984). Emphasis in the modern Ukrainian language. Kyiv: Radianska shkola (in Ukr.).
- Leshchenko, T. O. (2021). Contrast and real competence models of modern dentist's speech personalities. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Filologiya, 48, 1, 85–88 (in Ukr.).

- Leshchenko, T. O. (2018). Stomatological scientific discourse: native ukrainian terms vs. terms-internationalism. *Molodyi vchenyi. № 9.1 (61.1)*, 69–74 (in Ukr.).
- Leshchenko, T. O. (2016). Stylistic identity and role of the language as a determinant of the scientific text. *Visnyk problem biolohii i medytsyny, I, 2 (127)*. 140–146 (in Ukr.).
- Pentyliuk M. (2018). Grammatically correct speech as a basis for preventing communicative deviance. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiiia»: Seriia «Filolohiia», 68*, 124–131 (in Ukr.).
- Potebnia, O. O. (1985). Aesthetics and poetics of the word. Kyiv: Mys-tetstvo (in Ukr.).
- Khokhriakova, L. F. (2015). Accentuation norm is one of the main categories of orthoepic culture of a lawyer's professional speech. *Aktualni problemy nauky ta osvity: zb. materialiv XVII pidsumk. nauk.-prakt. konf. vykl MDU*. Mariupol: MDU (in Ukr.).

Статтю отримано 24.01.2022

Tetiana Leshchenko, Maryna Zhovnir

FEATURES OF THE NORMATIVE WORD STRESS OF THE DENTIST'S PROFESSIONAL VOCABULARY

The professional language of health-care professionals, in particular dentists, falls within the purview of the authors of the article under consideration. Based on the results of the examination of the theoretical and methodological foundations of the language of the academic sphere standardization and taking into accordance general study of discursive fragments, as well as observation of oral scientific speech, the state of observance of the norms of word stress in the field of dentistry has been investigated. The paper emphasizes that the correct usage of accents is essential. Additionally, the importance of the correct and normative interpretation by the researcher of scientific facts, the latest theories and hypotheses has been noted. The theoretical and methodological foundations of the standardization of the language of science has been highlighted, and the specifics of stress in the vocabulary of dental discourse has been analyzed. In addition to this, the specifics of normative and non-normative word usage in modern written scientific speech have been interpreted.

The authors of the article also attempt to analyze the scientific speech of the dental field, describe the characteristic features of the emphasis of the professional language of dentists, and present in details the most common accentuations and mistakes in their professional speech. Furthermore, cases of incorrect and inappropriate usage of professional terms stress have been compared and characterized. Based on the analysis of the source material, normative options for the accentuation of high-frequency terminology units in the dental industry have been proposed. The expediency of analyzing the correspondence of dental scientific speech to the basic communicative qualities of speech, accent, and lexical, grammatical and other norms of the modern Ukrainian literary language has been done. The research has been presented within the anthropocentric scientific paradigm. The work uses both general scientific (induction, deduction, analysis, synthesis, observation, comparison, generalization) and linguistic methods and techniques proper.

Key words: dental discourse, language norm, accent norms, stress.